

Konsten att bli medlem i en herrklubb

YLVA GUSTAFSSON

Filosofins 2500 åriga historia består huvudsakligen av en lång rad manliga tänkare. Men under 1900-talet börjar det finnas allt fler kvinnliga filosofer. En av dessa är Simone de Beauvoir. När blev de Beauvoir en del av den filosofiska kanon? Ylva Gustafsson dyker ned i de filosofiska uppslagsverken.

UPPSLAGSVERKEN

Simone de Beauvoir betraktas idag som en av 1900-talets stora franska filosofer. Men när fick hon egentligen ett sådant erkännande? För att ta reda på detta gjorde jag en liten empirisk undersökning i Åbo Akademis humanistiska bibliotek i Arken. Jag började med att bläddra i filosofiämnets bokhyllor. Först sökte jag i referensbokhyllan efter den filosofiska referenslitteratur som verkade vara äldst på hyllan. Jag hittade det massiva fyrabandsverket *The Encyclopedia of Philosophy*, utgiven 1967. 1967 var de Beauvoir 59 år gammal och hade skrivit en stor del sina berömda verk, bland annat *Den inbjudna* (1943), *Andras blod* (1945), *För en tvetydighetens moral* (1947), *Det andra könet* (1949) och *Mandarinerna* (1954). Fle-

ra av dessa böcker är rent filosofiska, men också romanerna är djupt filosofiska arbeten. Romanen *Mandarinerna* vann Goncourtpriset 1954. Men i *The Encyclopedia of Philosophy* från 1967 nämns inte de Beauvoir med ett ord. **Jean-Paul Sartre**, hennes partner, ägnas däremot sex sidor.

Jag hinner inte söka vidare i filosofernas hyllor denna dag och cyklar hem. Väl hemma hittar jag **Alf Ahlbergs** tegelsten *Filosofins historia, från den äldsta grekiska antiken till våra dagar*. Den är också utgiven 1967 och är ett imponerande verk på 700 sidor. Boken sträcker sig tidsmässigt långt in på 1900-talet och behandlar bland mycket annat också existensialismen. de Beauvoir nämns inte, men nog Sartre, **Albert Camus** och **Maurice Merleau-Ponty**. Lite uppiggad blir jag ändå av att två kvinnliga filosofer figurerar i samband med beskrivningen av Sartres filosofi. Här nämns i förbifarten att **Iris Murdoch** och **Mary Warnock** har skrivit böcker om Sartre ifall någon skulle vilja läsa mera om honom, men det sägs inte något om deras eget filosofiska tänkande. Men 1960-talet var ändå ganska länge sedan, tänker jag.

Nästa morgon står jag igen framför filosofernas bokhyllor i Arkens bibliotek. Jag plockar ut en nyare bok från hyllan, **Konrad Marc-Wogaus** *Filosofisk uppslagsbok* från 1984, och bläddrar i den. Den innehåller ingen kvinnlig filosof, inte Simone de Beauvoir, inte **Hannah Arendt**, inte **Simone Weil** eller någon annan.

På filosofernas hyllor finns också *An Encyclopedia of Philosophy*, en tegelsten utgiven 1988, alltså några år efter Marc-Wogaus bok. 1988 hade det gått nästan 40 år sedan de Beauvoir skrev *Det andra könet* (1949). Men inte heller *An Encyclopedia of Philosophy* nämner de Beauvoir.

Jag drar ut **Poul Lübkes** mycket fina två band av *Vår tids filosofi*, den svenska upplagan från 1987 (den danska upplagan är från 1982). Lübke skriver i inledningen av boken: "Vår tids filosofi går genom de viktigaste riktningarna inom ameri-

kansk och europeisk filosofi under 1900-talet.” Här beskrivs ingående en stor mängd av 1900-talets filosofer, både den anglosaxiska och den tyska och franska filosofiska traditionen. Dessa två band hade jag stor nytta av då jag studerade filosofi på 90-talet. Sådana här välskrivna och omsorgsfullt tydliggörande filosofiska uppslagsverk kan vara en oerhört värdefull ingång till att förstå svåra filosofer. Jag minns ännu hur jag tyckte särskilt bra om avsnittet om Merleau-Ponty – genom att läsa Vår tids filosofi började jag fascineras av hans tankar om kroppslighet, ett tema som fortfarande ligger nära mitt filosofiska hjärta. Jag förstår nu också varför jag inte fascinerades av något avsnitt om de Beauvoir, för hon finns inte där – inte en enda kvinnlig filosof beskrivs i boken. I ett avsnitt på 14 sidor som handlar om Sartre finns de Beauvoir med på ett fotografi där hon och Sartre sitter tillsammans på ett café. Texten under fotografiet lyder: ”Jean-Paul Sartre (1905-1980) tillsammans med sin följeslagare genom livet, Simone de Beauvoir (f. 1908).” Det här är det enda som står om de Beauvoir i detta i övrigt välgjorda och detaljerade filosofiska samlingsverk.

I Lübkes *Filosoflexikonet* från 1988 (utgiven på danska 1983), som innehåller kortare beskrivningar av både filosofiska begrepp och filosofer, nämns Arendt och Beauvoir med några rader. Om de Beauvoir står det ungefär att hon levde tillsammans med Sartre, var gymnasielärare och skrev en del böcker. Inga detaljer nämns om hennes filosofiska tänkande. Sartres filosofiska tänkande däremot beskrivs ingående på över en hel sida och därtill finns ett fint helsidesfotografi där Sartre talar i en megafon.

Jag fortsätter att gräva på filosofiämnets hyllor och hittar **D. W. Hamlyns** *Filosofins historia*, ursprungligen utgiven på engelska 1987 och översatt till svenska 1994. **Elizabeth Anscombe** är den enda kvinnan som nämns i förbifarten, som översättare av *Wittgenstein*. Detta är allt som står om henne.

Det står inget om Anscombes eget filosofiska tänkande. Och det står inget om de Beauvoir eller någon annan kvinnlig filosof. I introduktionen i Hamlyns bok finns en reflektion kring bokens avsaknad av kvinnliga filosofer. Hamlyn skriver: "Av historiska och sociala skäl har filosofi varit ett nästan uteslutande mansdominerat ämne. Jag kommer bara att nämna en enda kvinnlig filosof i det följande [...] Jag kunde kanske nämnt en eller två till i modern tid. Men det skulle inte på allvar ha påverkat det faktum att filosofin har varit ett manligt reservat."

Klockan börjar bli mycket och jag cyklar hem medan jag funderar på Hamlyns ord. Hans uttryck "manligt reservat" är en rätt så träffande beskrivning. Men vilka var de en eller två kvinnor som han tänkte att kanske kunde ha nämnts som han ändå inte nämner?

Hemma fortsätter jag att gräva i min bokhylla och hittar boken *The Harper Collins Philosophy Dictionary, 2nd edition*, utgiven 1992. Boken innehåller 3000 korta och koncisa beskrivningar av filosofer och filosofiska begrepp. Inte ett ord om de Beauvoir eller Arendt. Men nog en beskrivning av Sartres filosofi.

Jag hittar också **Gunnar Skirbecks** och **Nils Giljes** tegelsten *Filosofins historia*, utgiven 1995 på svenska, 1992 på norska. Också detta är ett fint verk som jag haft mycket nytta av, där jag kunnat bläddra och läsa om olika filosofer. Här kanske det ändå finns någon kvinnlig filosof? Boken är ju ändå från mitten av 90-talet. Och jo minsann! Hannah Arendt nämns både i en parentes och i en fotnot. Också de Beauvoir nämns i förbifarten. Inga detaljer nämns dock om de Beauvoirs tänkande, bara hennes namn. Och så nämns hon också i en fotnot. I övrigt är tegelstenen fylld till bredden av långa och detaljerade beskrivningar av manliga filosofers tänkande.

Tillbaka i biblioteket nästa dag fortsätter jag min utforskning. Jag går igen till filosofiämnets referenshylla. Hyllan består av sju hyllmeter av högklassig filosofisk referenslitteratur. En mycket stor del av denna referenslitteratur utgörs av en elegant samling

med *Cambridge Companion*-böcker. Samlingen är utgiven ungefär de mellan 1993-2020. Där hittar man *The Cambridge Companion to Kant*, *The Cambridge Companion to Hegel*, *The Cambridge Companion to Wittgenstein*, *The Cambridge Companion to Adorno*, *The Cambridge Companion to Hayek*, *The Cambridge Companion to Sartre* och så vidare. Det är 4 hyllmeter av *Cambridge Companion*, 123 stycken böcker som går på djupet med att beskriva enskilda filosofers tänkande. Därtill har ett flertal personer som inte är filosofer fått komma med i Cambridge Companions herrklubb, så som **Darwin**, **Einstein**, **Freud**, **Galenos**, **Galileo**, **Keynes**, **Piaget**. Detta är en mycket fin och värdefull samling för den som vill få en fördjupad helhetsförståelse om någon enskild filosof eller någon filosofisk tematik. Och här hittar jag faktiskt den första referenslitteraturen som utförligt ägnar sig åt de Beauvoir. Det är *The Cambridge Companion to Simone de Beauvoir*, utgiven 2003. Det finns också *The Cambridge Companion to Hannah Arendt*, utgiven år 2000.

På filosofiämnets hylla står *Filosofin genom tiderna före 1950*, samt *Filosofin genom tiderna efter 1950*, andra upplagan. Här ser man också en förändring. I *Filosofin genom tiderna före 1950*, som är tryckt 2008, finns förutom 21 originaltexter av manliga filosofer också tre texter av kvinnliga filosofer: Simone de Beauvoir, Hannah Arendt och Elizabeth Anscombe. Nu är de Beauvoir, Arendt och Anscombe inte mera fotnoter. I *Filosofin genom tiderna efter 1950*, tryckt 2010, finns en text av **Philippa Foot** och en text av **Judith Jarvis Thomson** bland 26 texter av manliga filosofer. På 2000-talet kan man se en förändring i uppslagsverken. Som ett förvånat filosofiskt uppvaknande.

GRUSGÅNGEN

I början av **Virginia Woolfs** bok *Ett eget rum* (1928) finns en scen där Woolf sitter och tänker för sig själv på en gräsmatta.

Plötsligt avbryts hon av att en vaktmästare informerar henne att hon inte får sitta där. Hon sitter nämligen på (det fiktiva) universitetet Oxbridges gräsmatta och kvinnor har inte tillträde till universitetet. Woolf stiger upp och går över till grusgången där kvinnor får vistas, samtidigt som hon tappar koncentrationen. Medan hon vandrar vidare längs grusgången och försöker samla tankarna bestämmer hon sig för att gå till biblioteket för att få svar på den fråga hon grubblat på. Men vid porten till universitetsbiblioteket står en vakt och hindrar henne från att gå in. Inte heller till universitetsbiblioteket får kvinnor komma in. Woolfs essä är skriven 1928. Några år tidigare, 1920, hade universitetet i Oxford öppnat sina dörrar också för kvinnor.

Det är allmänt känt att filosofins 2500-åriga historia huvudsakligen består av manliga tänkare. Men som **Anna-Karin Malmström-Ehrling** visar i boken *Kvinnliga filosofer, från medeltid till upplysningstid* (1998) och som **Martina Reuter** visar i boken *Miesvaltaa murtamassa: Varhaisten feministien filosofisia kirjoituksia* (2021), har det funnits filosoferande kvinnor i marginalen, på grusgången. Under medeltiden filosoferade nunnor i de katolska klostren, som till exempel **Hildegard av Bingen**. I klostren fanns möjlighet till reflektion och där fanns bibliotek som också nunnor hade tillgång till. Ibland fanns liknande möjligheter i välbärgade familjer. **Christine de Pizan**, **Marie de Gournay** och **Anne Conway** kom från välbärgade och politiskt inflytelserika familjer och de hade tillgång till bildning och bibliotek. Salongerna på 1700-talet öppnade upp ett ytterligare rum för kvinnor att läsa och diskutera filosofi. Upplysningens filosofins liberalistiska betoning på människans fri och rättigheter medförde att kvinnors rättighet till utbildning så småningom började diskuteras. Här var **Mary Wollstonecraft** på 1700-talet och **John Stuart Mill** på 1800-talet viktiga förkämpar.

Efter att ha bankat på dörren rätt länge och blivit bortmotade från universiteten fick kvinnor på 1900-talet officiellt slå sig ned på den akademiska gräsmattan. Men ändå förekommer så gott som inga kvinnliga 1900-talsfilosofer i de filosofiska uppslagsverken förrän på 2000-talet. Detta visar på en seglivad tendens inom filosofi att inte ta kvinnliga filosofers tänkande på allvar.

I artikeln "Making Space: Female Philosophical Identity in the 21st Century" (2025) påpekar **Eyja Brynjarsdóttir** att den akademiska filosofin har tenderat att inte bara exkludera kvinnor utan också olika minoriteter har exkluderats. Hon skriver:

Den akademiska filosofin i västvärlden har uppfattats som fientlig inte bara mot kvinnor utan även mot icke-vita, transpersoner, funktionshindrade eller ekonomiskt missgynnade, vilket har resulterat i ett monolitiskt fält som domineras av vita, icke-funktionshindrade, cis-köna-de män från privilegierade bakgrunder.

(Brynjarsdóttir 2025 s. 390, min översättning)

Men situationen håller sakta på att förändras också inom filosofi. Det finns idag en medvetenhet och kritisk diskussion om denna problematik. Många lärare arbetar aktivt med att ta in kvinnliga tänkare i filosofiundervisningen och också andra former av filosofisk mångfald lyfts fram. Under en längre tid har det också funnits en motberättelse gentemot uppslagsverkens avsaknad av kvinnliga tänkare. Ungefär på 1980-talet börjar det skrivas artiklar och böcker om kvinnliga filosofer. Anna-Karin Malmström-Ehrlings och Martina Reuters böcker är exempel på denna motström som arbetar mot osynliggörandet av kvinnliga tänkare. Reuters omfat-

tande forskning kring Mary Wollstonecraft är också viktig i denna motberättelse.

Men även om situationen sakta förbättrats kvarstår problem. Medan andelen kvinnliga filosofistuderande i Finland idag är 48%, det vill säga ungefär lika stor som andelen manliga studerande, förändras situationen vid högre nivåer så att andelen kvinnliga filosofidoktorer är 32%. Ju högre upp i den akademiska filosofiska hierarkin man går desto färre kvinnor finns där. **Sara Heinämaa** professor i filosofi och **Matti Taneli** doktor i pedagogik, påpekar i en ledare i tidskriften *Tieteessä tapahtuu* (nr 2 2023) att det år 2023 fanns två kvinnliga professorer i filosofi i Finland vilket motsvarade 13% av alla filosofiprofessorer i Finland. Detta kan jämföras med att andelen kvinnliga professorer i Finland överlag i olika vetenskapliga ämnen är 33%. Samma mönster hittar man i andra länder. Enligt studien "Women in Philosophy in the UK" (2021) av **Helen Beebee** och **Jennifer Saul**, var andelen kvinnliga filosofiprofessorer i Storbritannien 25% år 2021, medan andelen kvinnliga professorer överlag var 31%. Detta går inte att förklara med att kvinnor inte skulle vara intresserade av filosofi eftersom ungefär lika många kvinnor som män börjar studera filosofi.

Hur kan man då förklara detta? Enligt Brynjarsdóttir finns det inte en enda förklaring, men hon pekar ändå på ett specifikt mönster inom filosofi. Brynjarsdóttir hänvisar till den amerikanska studien "Expectations of Brilliance Underlie Gender Distributions Across Academic Disciplines," som gjordes 2015. Studien undersökte tron på naturlig talang eller "briljans" i olika akademiska ämnen. Studien visade att det särskilt inom ämnet filosofi finns en tendens att tänka att naturlig talang behövs för en framgångsrik karriär som filosof. Filosofi som akademiskt ämne stack alltså markant ut i studien i jämförelse med andra akademiska ämnen. Andra akademiska ämnen tenderar alltså inte i tillnärmelsevis lika

hög grad att tro att ämnet präglas av genier. Samtidigt visade studien på en korrelation mellan denna filosofiska genikult och att filosofin har det lägsta antalet kvinnor och icke vita forskare i jämförelse med andra akademiska ämnen. Brynjarsdóttir påpekar att i stort sett ingen idag medvetet anser att kvinnor har lägre intelligens än män, men en sådan attityd syns ändå i tanken om att filosofi kräver naturlig talang. Om man tänker att ett akademiskt ämne kräver naturlig talang så blir man blind för ens egen privilegierade bakgrund och blind för komplicerade mönster av diskriminering.

Detta är en bearbetad version av en text som tidigare publicerats i boken *Philosophical Conversations: Essays for Hugo Strandberg*. Red. Aldrin Salskov, S., Elgabsi, N., Hallstensson, E., Steffansson, C. & Strammer, P. Åbo Åkademi, 2025.

- **Ylva Gustafsson** är forskare i filosofi vid Åbo Akademi och chefredaktör för *Ikaros*.

TIPS PÅ VIDARELÄSNING

Brynjarsdóttir, Eyja (2025). "Making Space: Female Philosophical Identity in the 21st Century" i *Shaping Women Philosophers* (red. Sabrina Ebbersmeyer). Brill.

Heinämaa, Sara och Taneli, Matti (2023). "Sukupuolten eriarvoinen kohtelu maamme viisaustieteissä", i *Tieteessä tapahtuu*, vol 41, nr 2 2023.

Leslie, Sarah-Jane m.fl. (2015). "Expectations of Brilliance Underlie Gender Distributions Across Academic Disciplines," *Science* 347 (2015): 262–65

Malmström, Anna-Karin (1998). *Kvinnliga filosofer, från medeltid till upplysningstid*. Liber.

Reuter, Martina (2021). *Miesvaltaa murtamassa: Varhaisten feministien filosofisia kirjoituksia*. Gaudeamus.